

ONTOLOGIJA I POLITIKA: OD NESAGLASNOSTI DO ODSUTNOSTI

Politička filozofija Žaka Ransijera i Slavoj Žižeka

Ključne riječi:

ontologija, politika, Žak Ransijer, Slavoj Žižek, policija, pojmovi.

Autor:

Dr Milena Karapetrović je vanredni profesor Filozofskog fakulteta Univerziteta u Banjoj Luci.

Korespondencija:

milena.karapetrovic@ff.unibl.org

Oblast:

Ontologija, politička filozofija

DOI:

10.5937/politeia0-24244

Datum prijema članka:

29.10.2019.

Datum prihvatanja članka za objavljivanje:

21.12.2019.

Rezime

Razumijevanje stalnih preobražaja formi političkog djelovanja u savremeno doba pred filozofe i filozofkinje postavlja osnovni zahtjev – da preispitaju pojmove kojima se nastoje teoretski obuhvatiti te promjene. Imenovanje i redefinisanje značenja klasičnih pojmova nisu samo zahvati unutar teorije već omogućavaju jasnije uobličavanje slike o budućnosti društva i države. U ovom tekstu prikazuje se na koji način ovim istraživanjima doprinose filozofi Žak Ransijer i Slavoj Žižek. Akcenat je samo na nekim od ključnih stavova ova dva teoretičara koji služe kao ilustracija glavnih tema unutar savremene političke filozofije i ontologije. Ransijer ističe odrednicu nesaglasnost, kao tačku od koje treba započeti analizu odnosa filozofije i politike, te koristi termine: politika (prostor za teoretsko djelovanje) i policija (postojeće političke strukture). Na taj način konstruiše se nova osnova za rasprave o univerzalnim pitanjima – slobodi, pravdi, jednakosti. Žižek kao glavni problem postavlja „odsutni centar političke ontologije“, odnosno smatra da umjesto insistiranja na subjektivaciji, ponovo treba razmotriti klasični pojam subjekta i razobličiti nedostatke ranijih određenja ovog pojma kako bi se stvorile osnove za nove filozofske pristupe. Poređenjem stanovišta Ransijera i Žižeka ovdje se ukazuje na koji način proizvodnja znanja i kritičkog mišljenja može voditi ka jasnijem sagledavanju (političkog) subjekta, te njegovog mjesta i uloge u novim preraspodjelama moći u javnom prostoru.

UVOD

Da li poimanje politike iz ugla filozofije je neminovno znači da ćemo politiku bolje razumjeti i/ili da će politika biti svrsishodnija za pojedince koji su tu politiku/politike stvarali? Da li su uopšte filozofsko i političko kompatibilni? Ili je riječ od dvije oblasti koje se svijetom i ljudskim bićem bave na potpuno različite načine, iako nam se čini da ih povezuje taj zajednički naziv – briga o polisu. U vremenu kada su i utopije i revolucije digitalne i virtuelne, a krv na ulicama i dalje ostaje kao svjedočanstvo izgubljenih nada i ideala, možemo se racionalno zapitati o stvarnoj vezi ideja i djelovanja, razumijevanja i nerazumijevanja, pokušaja da svijet obujmimo ili da svijet izmijenimo. U tekstu što slijedi biće predloženi odgovori na prethodna pitanja predstavljanjem i suočavanjem koncepcija dva savremena filozofa – Žaka Ransijera (Jacques Rancière) i Slavoj Žižeka. Cilj nije da se analitički u potpunosti razmotre sporne tačke između ova dva filozofska stava, već da se pokažu različiti pristupi u aktuelnoj debati o razmatranju pitanja okvira, osnovnih postavki i glavnih tema političke filozofije danas.

U prikazu Ransijerove filozofije naglasak je na odrednici nesaglasnost, kojom se nastoji ocrtati glavna tačka razlaza i spora između politike i mišljenja. I dok se nesaglasnost, odnosno nerazumijevanje, kao osnova politike nastoji predstaviti i kao osnova političke filozofije, odgovor same filozofije treba da bude upravo u razotkrivanju te nesaglasnosti, kao svojevrsnog skandala od kojeg mišljenje treba da se distancira. Tek tada iz političke filozofije moguće je ponovo izgraditi stav o politici kao djelatnosti koja funkcioniše prema vlastitim pravilima. U pregledu Žižekove filozofije pažnja je usmjerena na njegove kritike konstruktivističke/

dekonstruktivističke koncepcije subjekta u savremenim teorijama, te pitanje na koji je način moguće poslije postmoderne uspostaviti nove teorijske obrasce djelujuće i u političkoj praksi.

Prije nego na politici koja se prezentuje tek kao tehnologija vlasti, akcenat je na filozofskim idejama koje politiku poimaju kao put ka zajedničkom dobru. Da bismo sagledali poziciju političkog, unutar filozofije i teorije, neophodno je preispitati u kojoj mjeri možemo da se oslonimo na postojeća imenovanja, definisanja, značenja pojmova koja upotrebljavamo oslanjajući se na tradiciju, dok istovremeno bivamo suočeni sa novim isposredovanim formama reprezentovanja političkog djelovanja. Ovdje nije glavno pitanje – da li su mišljenje i djelovanje u potpunosti postali strani jedno drugom, već u kojoj je mjeri neophodno redefinisati okvire, osnovne elemente i relacije unutar same (političke) filozofije. Kako je riječ tek o kratkom tekstu, ne stavlja se u odnos svijet teorije i svijet politike u najopštijem smislu, već se bavimo pitanjem na koji način se susreću (ljudsko) biće i polis, te bi primjerenije određenje bilo razumijevanje datog odnosa u granicama političke ontologije. Istraživanje se odvija u dijalektičkom, analitičkom i dekonstruktivističkom metodološkom okviru.

RANSIJER: KO IMA PRAVO DA GOVORI NA AGORI?

Krajem 20. vijeka bilo je jasno da je vrijeme da se pristupi svojevrsnom svođenju računa kada je riječ o uticaju i učincima teoretskog djelovanja (post)strukturalista (postmodernista). Istina, to ne možemo jasno detektovati kao određenu tačku ili zaokret, već prije govoriti o neminovnom preispitivanju glavnih filozofskih teorija koje su prethodno određivale pravce mišlje-

nja i djelovanja. Novi vijek i novi milenijum primamljive su vremenske odrednice da ih eventualno iskoristimo kao okvir. Značajnije promjene samo se bilježe kroz određene dane u kalendaru, ali se promjene paradigmi i teoretskih obrazaca odvijaju znatno duže i daleko su od toga da budu vezane samo za jedan datum. Pitanje koje postavlja francuski filozof Žak Ransijer sasvim je jednostavno: „Da li politička filozofija postoji?“ (2014: 7). Kroz svoj ključni pojam – nesaglasnost – pokazuje nam u kojoj je mjeri neophodno ponovo razmotriti mogućnosti susreta refleksije i političkog djelovanja. Ili drugačije rečeno – može li uopšte filozofija biti politička, a politika filozofska? Formalni pristup istoriji filozofije iz bilo kojeg perioda, kao i uvid u rad jednog parlamenta u bilo kom periodu vjerovatno će nam pružiti mnoštvo primjera koji će potkrijepiti potvrđan odgovor. Ostaje nam zato pitanje: nije li pretjerano tvrditi da o jasnim poveznicama ne možemo govoriti?

Bitno je, stoga, odrediti samu nesaglasnost, koju Ransijer objašnjava kao vrstu nesporezuma i situaciju u kojoj se nalaze govornici. Pitanje se onda postavlja na sljedeći način: da li bi „ono što se naziva ‘političkom filozofijom’ mogao (...) biti skup operacija mišljenja posredstvom kojih filozofija pokušava da završi s politikom, da poništi skandal mišljenja svojstven politici“? (Rancière, 2014: 13). Ne slijedeći do kraja Ransijera, već ostajući s njim u raspravi, možemo i pitati: Da li zapravo ima razloga da filozofija nastavlja tek da teoretski zahvata i opravdava ono što dolazi iz njoj stranog polja, iz njoj nerazumljivog i nekompatibilnog polja? Ili se zapravo radi o tome da se učine neophodne promjene unutar političke filozofije kako bi zahvatila i drugačije opojmila stvarnost? Dugogodišnji Ransijerov sagovornik, ali i jedan od najvećih oponenta, Alen Badju (Alain Badiou) svoje viđenje neophodnosti promjene u struktu-

ri političke filozofije naglasiće takođe kroz preimenovanje: „Pod ‘metapolitikom’ ja razumem učinke koje filozofija može da izvede, u sebi, i za sebe, iz onoga po čemu su realne politike mišljenja“ (2008: 7). Taj zaokret unutar mišljenja postavlja se tako kao preduslov za stvaranje mogućnosti novog susreta i razumijevanja odnosa filozofije i politike. Istovremeno treba otvoriti i pitanja o tome šta je politika danas za samu sebe i sama po sebi iz ugla djelujuće (praktične) perspektive, te kakve su posljedice te (post-postmoderne) politike?

Da li to zapravo znači da savremeni filozofi treba da u potpunosti zanemare tradiciju političke filozofije? Svakako nije riječ o tome, niti o formalnom klasičnom retoričkom zaokretu ili pukom uvođenju novih pravila diskursa/govora svojstvenih vremenu u kome živimo. Zahvatanje u biće jezika uvijek je i zahvatanje u biće samo, ali i u ono političko, stvarnosno. Ransijer će nas vratiti na ključne univerzalne probleme odnosa u zajednici o kojima se raspravlja, ili se raspravom prikrivaju, još od antičkog doba. To su pitanja o nejednakosti, pravdi i pravednosti, dobru i zlu, načinu uspostavljanja hijerarhije u društvu, određivanju ko su to (priznati politički) subjekti, te ko od njih ima pravo da govori i čiji glas se čuje i sluša. Ono od čega rasprava mora početi – bez obzira na to da li se vraćamo na antičku demokratiju i spise Platona i Aristotela ili se usmjeravamo na analize savremenih demokratskih društava – problem je nejednakosti, odnosno nemogućnosti da naprijed isključen bude dio onih koji upravljaju zajednicom. Kako Ransijer naglašava „ne postoji udeo onih koji nemaju udela“, te je to upravo „prvobitni skandal politike“ (2014: 33–34).

Atinsku demokratiju tako možemo idealizovati samo pod uslovom da zaboravimo one koji su otpočeta isključeni. Pri tome, Ransi-

jer prvenstveno misli na siromašne, koji su tu prisutni i njihov glas se ne čuje, ali ne treba zaboraviti ni osnovno pravilo isključivanja – u političkom životu ne učestvuju žene, robovi i stranci. Politika od samih svojih početaka počiva jedino na onima koji participiraju i to koriste kao svoje izvorno pravo da odlučuju o onima koji ne učestvuju i da raspoložu njihovim životima, kako direktnim djelovanjem na pojedince tako i uticajem na nivou grupe. Ovdje ćemo samo kratko, ilustracije radi, predočiti neke od ključnih stavova o ropstvu iz antičke filozofije. Ransijer nas, prije svega, ponovo podsjeća na Aristotelovu filozofiju, te ne možemo izostaviti taj izričit stav o predodređenosti nekih ljudskih bića da budu robovi. Iako će i sam Aristotel u usputnom komentaru u *Politici* navesti da, koliko je istraživao različite polise, može tvrditi da nisu u svim zajednicama za ropstvo, teško je naći svjedočanstvo koje govori u prilog tome (1975: 6; 1253a), te ostaje pri podjeli na one koji vladaju i one koji robuju. Tako će, između ostalog, napisati da je rob „neka vrsta žive stvari“ i da „potpuno pripada gospodaru“ (Aristotel, 1975: 7; 1253b; 1254a), te da je za neke jednostavno „korisno i pravedno da robuju“ (Aristotel, 1975: 9; 1255a). Istovremeno, jasno se određuje i da je neko gospodar „zato što je po prirodi takav“, ali da dodatno mora da savlada određene vještine, a to je da „treba da zna kako da iskorišćava robove“ (Aristotel, 1975: 11; 1255b).

Problem koji je uspostavljen unutar politike na njenom izvoru ostaje tako suštinski neriješen i unutar društava koja se obilježavaju kao demokratska u moderno i savremeno doba, jer zapravo postoji zalaganje za formu demokratije, ali ne i za potpuno ostvarenje demokratije. Upravo pitanje nejednakosti, za koje se očekivalo da će ga u daljem razvoju demokratija riješiti, pokazuje se sada kao ono koje osvjetljava suštinski nedostatak

same demokratije od njenih početaka do danas. Savremeno doba zahtijeva odgovor na jednostavno pitanje o tome šta je uistinu demokratija i koliko je ispunila obećanje o jednakosti. Otpočinjanje procesa dolaska do ovog odgovora svakako je vezano i za određene šta ona nije: „Demokracija nije onaj oblik vladanja koji oligarhiji omogućuje da vlada u ime naroda niti oblik društva koji upravlja tržišnom moći.“ (Rancière, 2008: 116).

Demos koji se veliča zapravo je ono većinsko tijelo kojim se upravlja na osnovu njegovog formalnog pristanka, pri čemu problem slobode kao osnova za razumijevanje vlastitog položaja u društvu ostaje u sferi nedokučive idealne slobode ili „prazne slobode“ (Rancière, 2014: 38). U ovom kontekstu neminovno je spominjanje Hegelovog (Georg Wilhelm Friedrich Hegel) određenja slobode unutar zajednice koju omeđuju pravo, moralnost, institucije i samosvjesni pojedinci. Stvar nije u tome da postoji iskazivanje slobode na način samovolje u odnosima između pojedinaca, ili da se boravi u prostoru aspraktne i formalne slobode, već da se u konkretnu vezu dovede egzistencija ljudskog bića sa stvarnim postojanjem tog bića unutar zajednice drugih (ravnopravnih) ljudskih bića. Zato je „konkretna sloboda“ moguća jedino u državi i iskazana je kada „osobna pojedinačnost i njeni posebni interesi isto tako imaju svoj potpuni razvoj i priznanje svog prava (u sistemu porodice i građanskog društva)“ i kada se upravo iz ugla pojedinačnosti sagledava opšti interes odnosno „priznaju to opće kao svoj vlastiti supstancijalni duh“ (Hegel, 1989: 377; § 260). Hegelovi dometi ostaju ipak pri čvrstoj vezi sa ostvarenjem totalnosti i cjelovitosti, te dovode u pitanje domete ostvarenja slobode za sve pojedince na potpuno pravedan način.

Ponovo se pokazuje važnim naglasiti neophodnost novog suočavanja sa pojmovnim aparatom odranije preuzetim, jer se on

pokazuje nedostatnim za razrješenje nesaglasnosti. Ako su značenja tih pojmova i do sada služila kao svojevrsan alibi za sakrivanje suštinskih neriješenih problema politike, onda je nužno preispitati kako imenovanje pojmova tako i značenja koja ih prate. U okvir ovog razmatranja pripada ne samo nepriznatost ljudskog bića u apstraktnom smislu već i tijelo i tjelesnost kojim se biće jedino i oglašava, zauzima prostor i zaustavlja se na određenoj poziciji na političkoj sceni – agori ili uopšte u javnom prostoru. „Politika je pre svega sukob o postojanju zajedničke scene, o postojanju i kvalitetu onih koji se na njoj predstavljaju“ (Rancière, 2014: 45). Oni Prvi, koji vladaju, nemaju priznatost vladanja i mogućnost odmjerenja moći ako ne postoje oni Drugi, odnosno većina kojom se vlada. U spisima iz doba stare Grčke u tekstovima Platona i Aristotela jasno vidljiva ostaje kritika demokratije na način da se demos razumijeva tek kao gomila, većina, koja postoji, ali ugrožava vlast bez osnova. U savremenim teorijama, sa polazištem iz formalno demokratskih društava, naznačava se najčešće važnost političkog subjektiviteta kako pojedinca, tako i pojedinaca ujedinjenih u glas naroda, ali se i uočava nemoć artikulisanja tog glasa i jasnog kanalisanja moći.

U nastojanju da se uputi ka filozofskom razmatranju politike koje će biti utemeljeno na razotkrivanju rascjepa između bića, mišljenja i djelovanja – Ransijer stalno naglašava značaj zaokreta u preispitivanju pojmove. Nije stvar u pukom preimenovanju, već u tome da se napravi jasan odmak od vezivanja za ranija određenja politike koja ostaju zarobljena „prvobitnim skandalom“. To je moguće učiniti na način da se izdvoji sam pojam politike koji sada treba da dobije svoje puno značenje, a sve ono preostalo političko označilo bi se terminom policija. Tragom Mišela Fukoa (Michel Foucault), i sa potpunim razu-

mijevanjem o već ustaljenom korišćenju naziva policija, Ransijer će tvrditi da upravo ovo imenovanje na najbolji način oslikava organizaciju vlasti i društva. Policija pokazuje kako djeluje zakon: „to je poredak vidljivog i izrecivog koji određenu delatnost čini vidljivom, a neku drugu ne, poredak koji omogućuje da se određena reč čuje kao govor, a neka druga kao buka“ (Rancière, 2014: 49). To je istovremeno i uspostavljanje reda i čuvanje postojećeg poretka, na način da pojedinci zauzimaju prostor ili su raspoređeni u prostoru prema već ranije utvrđenim pravilima na osnovu udjela u društvu.

Uvođenjem ovog novog termina ostaje mogućnost da se raspoláže redefinisanim pojmom politike, odnosno stvara se novi okvir za ono što bi podrazumijevalo rad na razobličavanju postojećeg poretka kao svojevrsnog čuvara tradicionalnog shvatanja kako politike tako i političke filozofije. To je uslov za novi početak i teoretskog sagledavanja politike i djelovanja koje će voditi ka drugačijim razmještanjima i pozicioniranjima, odnosno preispitivanju udjela u rukovođenju i vođenju poslova od zajedničkog interesa. „Razlikovanje politike od policije pruža više od ontološke definicije političkog. Ono obezbjeđuje sredstvo za razumijevanje i razotkrivanje putanje političke akcije“ (Baiocchi, Connor, 2013: 97). Utopijski gledano, suština politike jeste borba za jednakost, predstavljeno detaljnije, ali i dalje u okvirima idealnog, to bi bio „otvoreni skup praksi vođenih pretpostavkom jednakosti bilo kog bića koje govori sa bilo kojim bićem koje govori i nastojanjem da se ta jednakost potvrdi“ (Rancière, 2014: 50). Ostaje pitanje: u kakvom su tačno odnosu policija i politika? Da bi se veza ta dva pojma mogla uspostaviti neophodno je razjašnjenje u vezi sa (političkim) subjektom koji u procesu učestvuje ili treba da učestvuje.

U Ransijerovom konceptu akcenat nije

tek na pridavanju, predočavanju i deskripciji očekivanih karakteristika subjekta. Ovdje je riječ o tome da se ukaže na proces izgrađivanja i djelovanja, na ono što nepriznato ljudsko biće pretvara u priznati politički subjekt (kako zauzimanjem određene pozicije tako i transformacijom glasa u logos). Nužno je obuhvatiti cijeli proces koji je označen kao subjektivacija i može biti objašnjen kao „proizvođenje u nizu činova, jedne instance i jedne sposobnosti iskazivanja, koji se nisu mogli identifikovati u polju datog iskustva, čija identifikacija, dakle, ide zajedno sa preoblikovanjem polja iskustva“ (Rancière, 2014: 56). Zaboravljanje da demos nije samo homogena cjelina već okvir u kome se na različite načine umrežavaju pojedinci, upravo je otvorio procijep koji je bio put ka modernim demokratijama zasnovanim na individualizmu proisteklom iz liberalizma. Nekoliko vijekova poslije pokazalo se da upravo taj element demokratije ostaje nedovoljno promišljen, tačnije da ostaje sakriven proklamovanim načelima prava pojedinaca.

Ključna riječ koja se vezuje sa proces subjektivacije, odnosno građenje političkog subjekta, jeste identitet razumljen kroz proceduru identifikacije. Dok politika tvrdi da je identitet svakog pojedinca najvažniji i izvire iz samog njegovog bića, policija (shvaćena kao tradicionalno poimanje politike) identitet prepoznaje i uvažava samo kroz uspostavljene formalno-pravne procedure identifikacije. Time forma nadvladava suštinu, jer identiteti kao ono što je važnije ostaju u drugom planu, a identifikacija kao procedura postaje ključna za prepoznavanje nečijeg postojanja unutar zajednice (države). Kao uobičajene primjere uvijek možemo navesti položaj manjina ili određenih grupa unutar jedne države ili prava migranata, izbjeglica, apatrida kada se izađe izvan granica države. Ovdje možemo podvući da postaje očigledno, naročito kada

primijenimo razlikovanje politike i policije na sferu političkog, da su ova dva pojma prije nasuprot jedan drugom nego da teže ka eventualnom susretu.

Ranije uspostavljena pravila na kojima počiva proces indentifikacije, i samim tim određenje nečijeg udjela u zajednici, u potpunosti je suprotstavljen onima koji polažu pravo na identifikaciju. S obzirom na to da je riječ o dvije različite sfere koje zadržavaju vlastiti neprevodiv diskurs, postavlja se pitanje da li uopšte postoji mogućnost razumijevanja ili prije treba govoriti o tome da li se uopšte želi međusobno razumijevanje, jer susret te dvije oblasti neminovno znači obostranu transformaciju. Pri tome treba naglasiti, da je sam proces transformacije takođe različito shvaćen. Iz okvira policije to je ono ugrožavajuće, što unosi nered, osporava stečene pozicije onih koji upravljaju drugima i samim tim oduzimanje postojeće moći. Sa pozicije onih koji nastupaju iz politike (ransijerovski shvaćene) transformacija je ono čemu se teži, što pruža jedinu mogućnost da dođe do promjene i da oni koji identitet imaju, ali im se ne priznaje, budu oni koji će biti priznati kako bi ostvarili puno pravo da budu učesnici u poslovima (ruko)vođenja zajednicom.

Ponovo se vraćamo na to da je ključni problem izvorna nesaglasnost, a njeno razobličavanje posebno se pokazuje važnim u savremenim demokratijama koje su obilježene tek prividom saglasnosti. Ransijer naglašava taj privid ističući odrednicu „konsenzualne demokratije“ odnosno „postdemokratije“ (2014: 129). koja više nema protivnike u vidu nekadašnjih socijalističkih sistema kojima se stavljala nasuprot, te se mogla proglasiti jedinim najboljim sistemom, sistemom koji opstaje. Kritike prema demokratiji u zapadnim društvima i ranije su bile prisutne, ali te slabosti smatrale su se zanemarljivim. U postmodernom doba jedini prostor u kome sva pro-

tivrjeća dolaze do izražaja jeste demokratski okvir i u potpunosti se preispituju kako njegova osnovna načela tako i sve ono što se pokazuje u formi institucija, zakona, mehanizama koji se primjenjuju. Upravo krajem 20. vijeka sve to jasno primjećuje filozof Marsel Goše (Marcel Gauchet) u knjizi *Demokratija protiv same sebe*: „Od početka do kraja reč je samo o jednoj jedinoj stvari – odgonetnuti i razumeti zbudjujuće oblike nove demokratije koja se uspostavlja trijumfalno, isključivo, doktrinarno i autodestruktivno“ (2004: 5). U tom pokušaju razumijevanja transformacije demokratije Goše se posebno bavi pitanjem ljudskih prava – odnosom stvarne ljudske egzistencije nasuprot mogućnosti dosezanja proklamovanih prava. Ono što postaje problematično jeste da se pravno i političko prepliće na nove načine, te se događa paradoks da pojedinci bilo kao individue bilo kao oni koji čine demos ostaju prepušteni sami sebi unutar društva i države koji se tek formalno zalažu za primjenu (ljudskih) prava.

I Ransijer će posebno podvući u kojoj se mjeri tvrdnje o jednakosti i nejednakosti, pravu i nepravdi, slobodi i neslobodi, u postdemokratiji najjasnije vide kroz djelovanja pravnog sistema. „Poistovećivanje demokratije i pravne države danas služi tome da se proizvede režim identiteta zajednice sa sobom, da politika nestane ispod pojma prava koji se poistovjećuje sa duhom zajednice“ (Rancière, 2014: 145). U nemogućnosti da odgovori na zahtjeve demosa, kome formalno služi, formalna demokratska politika i njen politički aparat dopuštaju da taj međuprostor nasele „bujajuće juridizacije, prakse uopštene eksper-tize i prakse neprestanog ispitivanja mnjenja“ (Rancière, 2014: 150). Na taj način stvaraju se mreže novih odnosa koje nastavljaju da jačaju privid, a otvara se mogućnost da sagledamo nove fenomene upravo onakvim kakvi nam se pokazuju, da ih imenujemo i razmotrimo

sa nove filozofske pozicije.

ŽIŽEK: SUBJEKT I DRUGOST

Iako počinje od istih osnova – preispitivanja mjesta i uloge (političke) filozofije/ontologije i politike na kraju 20. vijeka – Slavoj Žižek će svoje odgovore smjestiti u nešto drugačiji teoretski kontekst. Tragom psihoanalize i filozofije predstavnika klasičnog njemačkog idealizma, a uzimajući u obzir i stavove savremenika/ca i sagovornika/ca Žižek u prvi plan postavlja problem subjekta, koji uprkos svim teoretskim (de)konstruktivističkim zahvatima ostaje glavna figura i na postmodernoj filozofsko-političkoj sceni. Kod Žižeka je naglasak na djelovanju zasnovanom na transformisanoj teoriji što stoji i u kratkoj bilješci o razlozima za pisanje knjige *Škakljivi subjekt*. Ovdje, naime, tvrdi da je njegov rad „ponajprije (...) angažirana politička intervencija, okrenuta gorućem pitanju o tome kako preformulirati ljevičarski, antikapitalistički projekt u eri globalnog kapitalizma i njegovu ideološku nadopunu, libaralno-demokratski multikulturalizam“ (Žižek, 2006: 3).

Razmotriti šta je to politički subjekt u savremenom društvu moguće je tek kada se unutar filozofije ponovo preispitaju osnovni pojmovi, a jedan od ključnih je subjekt. Žižek staje u odbranu onog što možemo označiti kao „kartezijanski subjekt“ i ističe, da uprkos svim promjenama koje taj pojam doživljava kroz teoretske zahvate i kroz preispitivanja njegove manifestacije u stvarnosti, ovaj značenjski okvir ostaje cjelovit i u upotrebi i danas. Na taj način ponovo se nastoji naglasiti važnost metafizičkog/ontološkog iako se čini da savremenost od teorija i filozofije očekuje potpuni preobražaj, kao i lako i brzo prilagođavanje termina koji prije odgovaraju ili tek prikrivaju sve veće praznine unutar političke realnosti. Uprkos brzini koju tehnološki

svijet u savremenosti pokušava nametnuti kao ritam društvenog djelovanja i individualnog razvoja, procesi mišljenja i socijalnih transformacija ne događaju se prema jasnim planovima već nasuprot tom pritisku iz spoljašnjosti, te i dalje slijede vlastiti ritam. To traži povremene zastoje, vraćanje na prethodno uspostavljene teoretske strukture koje uvijek iznova treba provjeriti kako bismo znali na čemu smo zasnovali ne samo vlastitu prošlost, već i šta je cilj ka kome težimo u društvima budućnosti. Iako se bliskost i udaljenost kroz dug istorijski period stalno izmjenjuju u odnosima ontološkog i političkog, ta veza nikad se ne prekida. Da li pri tome političko (očekivano) želi da vlada u polju mišljenja ili ponekad oni koji misle ostaju u vlastitoj platonovskoj pećini i ne vide dovoljno ono što se događa u stvarnosti, nisu samo iskazane slabosti jednog ili drugog, nego ukazuju na važne simptome kriznih momenata kojima ne smijemo dozvoliti da nas zarobe, već to treba shvatiti kao poziv da se daju novi odgovori.

Razumijevanje subjekta iz perspektive fundamentalne ontologije za Žižeka je tačka na koju se moramo vraćati, ne toliko zbog važnosti filozofskog izričaja Martina Heideggera (Martin Heidegger) koliko zbog nelagodnosti koju uvijek iznova izaziva. Umjesto čiste apologije ili jednostavnog odbijanja njegovu filozofiju i značenja koja daje pojmovima treba kontinuirano analizirati, i to upravo iz ugla same metafizike/ontologije, kako bismo razotkrili i osnovu onog ideološkog. Govor o dvije faze Heideggerovog filozofskog stvaranja često njegovim apologetama služi da ukažu na zaokret u mišljenju, dok Žižek (tragom ranije uspostavljenih kritika) ocrtava upravo to mjesto kao pukotinu ili momenat greške. „Heideggerova konačna greška nije u tome što je ostao u horizontu transcendentnog subjektiviteta, nego što je taj horizont

napustio prebrzo, prije nego što je promislilo sve njegove inherentne mogućnosti“ (2006: 17). Skrivajući se iza okvira ničeanskog nihilističkog diskursa Heidegger zaobilazi da u potpunosti progovori o subjektu samom. Još jedan momenat koji ukazuje na Heideggerovu (namjernu ili slučajnu) grešku vidljiv je u (ne) razumijevanju Kantove (Immanuel Kant) filozofije u onom dijelu kada „poriče svaki uistinu subverzivan potencijal kantovske etičke revolucije“ (Žižek, 2006: 43). Kako nas takav put vodi ka svojevrsnom iskliznuću u metafizičkom razumijevanju subjekta, neophodno je vratiti se i ponovo sagledati ono što (pre)ostaje od filozofije klasičnog njemačkog idealizma, prije svega Kantovog i Hegelovog sistema.

Prema Žižeku, bitan filozofski doprinos Kanta jeste što podvlači važnost razumijevanja predontološkog kako bismo uopšte mogli razumjeti biće u njegovoj cjelokupnoj strukturi i u odnosu prema stvarnosti. Postavljanje kao glavnog problema uslova koji omogućuje spoznaju, odnosno naznaka da moramo biti svjesni ograničenih mogućnosti subjekta, jasno pokazuje da ontološke koncepcije mogu smjerati sveobuhvatnosti, ali da tu sveobuhvatnost ni u kom slučaju ne možemo dosegnuti. Riječima samog Žižeka: „njemački je idealizam učinio veliki proboj ocrtavši precizne obrise te pred-ontološke dimenzije sablasnog Stvarnog, koje prethodi i izmiče ontološkom konstituiranju zbilje (---). Kant je prvi uočio tu pukotinu u ontološkom zdanjnju zbilje...“ (2006: 49). Upravo mjesta pored kojih se olako i brzo prolazi u interpretacijama jesu ona na koja treba da budemo najviše fokusirani nastojimo li razumjeti sve procijepe u značenjima klasičnih pojmova i kasnije u savremenim teorijama kako bismo uopšte stvorili osnovu za novo filozofsko razumijevanje (političke) stvarnosti. Zanimarivanje tamnih mjesta unutar subjekta vodi ka

konstruisanju subjekta koji se odmiče od svoje suštine i dok to ostaje prećutano uvijek postoji opasnost stvaranja nestabilne socijalne konstrukcije.

Zato se dalje postavlja pitanje na koji način se klasična interpretacija Hegela ipak mora prevazići, kako bismo bili u mogućnosti da dospijemo do istine o subjektu? U najkraćem, prikaz onog što možemo naći u Fenomenologiji duha jeste svijest koja izgrađuje samu sebe nadvladavajući svaki put sopstvene momente slabosti, te pronalazi snagu u vlastitom integritetu zasnovanom na neprekidnoj borbi za priznanje. Da li je riječ o uspješno izgrađenoj viziji napretka ili ponavljanju stalnog projekta unaprijed osuđenog na neuspjeh? Ili stvari jednostavno treba postaviti drugačije? Žižek naglašava: „hegelovska 'negacija negacije' nije čarobni povratak identitetu koji slijedi nakon bolnog iskustva rascijepljenosti i otuđenja, nego upravo osveta decentriranog Drugog nad subjektivom obješću“ (2006: 66). Bez obzira na to da li Hegelovu filozofiju tumačimo na tragu ranijih interpretatora ili iz savremenosti, ostaje sigurno da način na koji svijest prolazi svoje faze razvoja, odnosno taj dijalektički hod, jeste jedan od važnijih momenata razumijevanja razvoja svijesti i formiranja subjekta, te uprkos slabostima ostaje i dalje aktuelan.

Tragom interpretativnih zahvata sa kraja 20. i početka 21. vijeka možemo se pitati: imamo li pred sobom (i u sebi) tek predstavi subjekta kome namjerno skrivamo tamne strane i slijepu mrlje? Iako je iza nas cijeli vijek psihoanalitičkog razotkrivanja, nije li onda izvjesno da će sve ono što se događa na samoj agori, u političkoj areni, u socijalnoj interakciji koja vodi ka političkoj akciji ostati takođe procesi koje zapravo ne želimo spoznati do kraja? Ili Žižekovim riječima: „Hegelova se poanta prije sastoji u enigmatičkoj zašto, unatoč činjenici što je revolucionarni Teror bio

povijesna slijepa ulica, moramo proći kroz njega kako bismo došli do moderne racionalne Države“ (2008: 46). Dobar dio odgovora svakako pronalazimo u raspravama o raspodjeli moći ili ransijerovski rečeno, o tome zašto i dalje postoje oni koji nemaju udjela u društvu. Ta moć se kroz istoriju preraspodjeljivala, ali uvijek ostaje većina s druge strane moći – ili formalno ili suštinski ili na oba načina. Jednu od mogućih linija razjašnjenja možemo potražiti i kod filozofkinje i teoretičarke roda Džudit Batler (Judith Butler). Na onu prethodnu enigmnu jednim dijelom Hegel daje odgovore već u svom prvom djelu Fenomenologiji duha, ali ostaje jasno da iz političkog i društveno-istorijskog konteksta njegovog vremena nije moguće da promijenimo taj tok djelovanja u stvarnosti. Ostaje tako pitanje, da li ti ponuđeni odgovori mogu da imaju drugačije dejstvo danas?

Batler smatra da dodatna razjašnjenja dobijamo, kao što tvrdi i Žižek, stavljajući klasičnu filozofiju u psihoanalitičke okvire, prvenstveno one koje ocrtava Lakan (Jacques Lacan), i koristeći sredstva postsrukturalista (posebno Fukoa). Neophodno je vratiti se na samu strukturu subjekta koja je jasno određena unutrašnjom borbom između potčinjavanja, ili prije pokoravanja, i nastojanja da se pruži otpor i dokine moć onog drugog subjekta. U često puta interpretiranom dijelu o gospodarstvu i robu u Hegelovoj Fenomenologiji jasno je pokazana ta mogućnost udvostručene svijesti da se izbori sama sa sobom, gdje se kao ključni pokazuje momenat početka zaokreta kada ropska svijest osvjetli vlastiti položaj kada shvati razlog robovanja, te stekne dovoljno znanja i sposobnosti da taj odnos preokrene. Ono na šta i Hegel već upozorava jeste da je to samo jedna od razvojnih faza u svijesti, nikako trajno zadobijena pozicija, i već na sljedećem nivou sve se pokreće i ponovo imamo momente potčinjavanja kada

pobjeda postane dio prošlosti i izroni nova prepreka ocrтана, na primjer, u vidu nesrećne svijesti. Na to ponovo pažnju skreće i Slavoj Žižek, a kod Džudit Batler objašnjenje ovog dijela iskazano je na sljedeći način: „Gospodar, koji se isprva pojavljuje kao 'spoljašnji' u odnosu na roba, naposljetku se javlja kao vlastita svest samog roba. Nesrećnost te svesti je otuda njegova samokritika, učinak transformacije gospodara u psihičku relanost. Oblik koji ta moć dobija obeležen je figurom preokreta, okretanja sebi, ili čak okretanja protiv sebe“ (2012: 10–11). S jedne strane, to vječito nezadovoljstvo koje buja unutar potčinjene individue – koja tu potčinjenost priznaje pristankom na pokoravanje – može biti razlog vrtnje u začaranom krugu. S druge strane, upravo u određenim istorijskim okolnostima usljed nemogućnosti drugačije artikulacije vlastitog nezadovoljstva, to vodi ka buntu, aktivizmu i zahtjevu za promjenom, sa ili bez jasnije vizije o onome što treba da uslijedi.

Za pokušaj odgovora na pitanje šta podrazumijevamo pod pojmom subjekta danas i u kakvom je odnosu to razumijevanje subjekta sa svijetom stvarnosti, posebno one političke koja konstantno preuzima nove oblike, treba nastaviti tražiti u krugu savremenih teoretičara. Po Žižeku u taj krug svakako spadaju i oni čiji su koncepti na različite načine objedinjeni djelom Luja Altsiera (Louis Althusser), a to su: Etjen Balibar (Étienn Balibar), Žak Ransijer, Ernest Laklau (Ernest Laclau) i Alen Badju (Alain Badiou). Ovdje ćemo se posebno osvrnuti na rad Badjua i Laklaua. Kao što je već ranije u tekstu naglašeno, Alen Badju ističe stalnu neophodnost drugačijeg imenovanja i određenja pojmova kako bismo uopšte mogli razumjeti relacije između onog što označavamo kao subjekt odnosno onog što označavamo kao politika, te koristi odrednicu metapolitika umjesto politička filozofija. Prije toga, ta nova razumijevanja pojmovnog

treba pokazati unutar filozofije, te će Badju naglasiti da i za ontologiju kao filozofsku disciplinu treba postaviti drugačije okvire, jer u odnosu na filozofsko ono ontološko prije svega je određeno matematikom, raspoređivanjem između Jednog (individualnog) i mnoštva (zajednice). Ključne odrednice koje se uvijek povezuju sa njegovim filozofskim opusom jesu biće (bitak), istina, pravda, subjekt i događaj. To su tačke koje u svojoj kritici povezuje i Žižek posebno podvlačeći da se ono što što Badju označava kao „događaj istine“ može dovesti u vezu sa altisеровом „ideološkom intepelacijom“ (2006: 110). Ostaje pitanje – kako danas uopšte shvatiti ideologiju i politiku, a na koji način se odrediti prema radikalnom djelovanju nasuprot onima koji vladaju?

Ernest Laklau i Šantal Muf (Chantal Mouffe), sa pozicije koja je označena kao postmarksistička krajem 20. vijeka pokušaće da odgovore na pitanja iz domena savremene političke filozofije putem „dekonstrukcije ključnih kategorija“ marksističke teorije (2001: ix). Preduzimajući (u filozofiji zamašan) zahvat novog opojmljenja i provjere starih značenja, ovi teoretičari, kako sami naglašavaju, počinju istraživanja zasnovana kako sa izmijenjenim ontičkim sadržajem tako i nužno unutar drugačijeg ontološkog okvira (Laclau i Mouffe, 2001: x). Tračajući za pojmovima/kategorijama koje još uvijek imaju potencijala i mogu biti upotrebljive za analizu savremene političke teorije i stvarnosti u svom konceptu kao ključni ističu pojam hegemonije, preuzet iz djela Antonija Gramšija (Antonio Gramsci). Ta nadmoć na koju potčinjeni pristaju jedna je od glavnih tema najvećeg dijela marksističkih teoretičara i uglavnom je protumačena i osvijetljena sa različitih aspekata, ali u stvarnosti ostaje moćno sredstvo vladajućih, te se time pokazuje da i dalje nisu u potpunosti razjaš-

njeni njeni mehanizmi djelovanja. Kako bi hegemonija bila upotrebljiv pojam i izvan marksističkog okvira, Laclau i Muf naglašavaju važnost fokusiranja na ono što je u njenoj osnovi, te govore o „logici hegemonije“ (2001: 3), „logici kontigencije“ (2001: 7).

Razumijevanje hegemonije iz ugla diskursa i cjelovite diskurzivne analize, na tragu poststrukturalizma način je da se otvori prostor za analiziranje procesa koji se odvijaju unutar hegemonijskog okvira, a koji se u stvarnosti uvijek manifestuju drugačije. Ono u čemu ne smijemo ostati jesu terminološki i stvarnosno čvrsto omeđeni identiteti, jer to sužava mogućnost da razumijemo suštinu procesa formiranja hegemonije. Upravo u raspravi sa Džudit Butler i Slavojem Žižekom nastoji Laclau još jednom objasniti i odbraniti svoj stav o hegemoniji, te navodi četiri dimenzije koje se ne smiju zanemariti. Prva je da je „nejednakost moći (...) sastavni njezin dio“ (Laclau, 2007: 58), odnosno čini samu osnovu hegemonije. Druga dimenzija ukazuje na stalnu promjenu odnosa između univerzalnog i partikularnog, i jedno i drugo neophodno je za održavanje nadmoći (Laclau, 2007: 60). Treće obilježje hegemonije ukazuje na nemogućnost ostvarenja emancipacije, te fokusiranje na partikularno prije nego na univerzalno; dok četvrti aspekt pokazuje da „područje na kojemu se ona širi je ono uočavanje odnosa predstavljanja kao uvjeta za konstituiranje društvenog poretka“ (Laclau, 2007: 61). Iako pronalazi mnoštvo dodirnih tačaka sa osnovnim stavovima E. Laclaua, Žižek će naglasiti da je tu riječ tek o „tajnom kantijanizmu“ (2007: 313), te da se na pravi način ne objašnjava kako funkcioniše odnos univerzalnog i partikularnog, odnosno kako doći do područja/prostora na kome je moguće stvarati otpor hegemoniji (2007: 313). Osim toga, moguće je uputiti istu zamjerku kao i ostalim teoretičarima iz altiserovskog kruga

– da se subjekt svodi tek na „proces subjektivizacije“ (Žižek, 2006: 208).

Stalno održavanje žive debate na globalnoj filozofskoj sceni glavno je obilježje Žižekovog djelovanja te taj kontinuirani proces dobrim dijelom ukazuje i na pokušaj da pokaže u kojoj mjeri danas uopšte možemo govoriti bilo o subjektu bilo o politici. Zato je prije svakog definisanja i konačnog određivanja pokušaja da odgovorimo na pitanja savremene (političke) ontologije potrebno do kraja razjasniti ono što ostaje propušteno uprkos brojnim prethodnim interpretacijama. I zaboraviti na subjektivaciju kako bismo ponovo bili u stanju razmotriti subjekt onakav kakav uistinu jeste. Kao što i sam Žižek često naglašava, to je stalna primjena Hegelelove filozofije i Lakanove psihoanalize u postmodernom dobu, ali nasuprot postmodernim/poststrukturalističkim teorijama i paralelno sa njima. To znači da je neophodno da ne zaboravimo pratiti hegelijanski subjekt koji prolazi neprekidna udvostručenja svijesti, te ispituje vlastitu nemoć, ali i stiče moć kroz spremnost da se suoči sa Drugim. Ta surova i zastrašujuća igra prikazana u formi borbe na život i smrt ili neočekivanog zaokreta u igri moći između svijesti koja gospodari i ropske svijesti promatrana iz psihoanalitičkog ugla može pokazati, na primjer sljedeće: „subjekt je praznina nemogućnosti da se odgovori na pitanje Drugoga“ (Žižek, 2003: 241). Ta nemogućnost da se odgovori povlači za sobom krivnju i suočavanje sa procijepima u vlastitoj unutrašnjosti. Usmjeravanje ka subjektivaciji i interpelaciji (Žižek, 2003: 243) načini su upravo da se napravi odmak od ovog boravka u vlastitoj neprepoznatljivosti.

Iako prvenstveno insistira na djelovanju, aktivizmu, intervenciji u samom političkom prostoru, Žižek upozorava da je to moguće činiti tek poslije preispitivanja teoretskih osnova i klasične filozofije kao i koncepcija

savremenih mislilaca i misliteljki. Traženje prostora za djelovanje iz koga je moguće (politički) intervenirati predstavlja tek naknadni korak. Prije toga subjekt se mora suočiti sam sa sobom kako bi odgovorio ko je uopšte i kuda smjera, a za to glavno polazište može biti Lakanov subjekt za kojeg se pretpostavlja da zna. „To znanje je, naravno, iluzija, ali nužna iluzija: na koncu, samo pomoću te pretpostavke znanja neko stvarno znanje može biti proizvedeno“ (Žižek, 2003: 249). Uporno smjerenje ka otkrivanju novih puteva saznanja – dok se istovremeno suočava sa vlastitim slabostima kao i krivicom zbog propuštenih prilika iz prošlosti i dopuštanja stvaranja prostora u kome nadmoć vodi ka uništenju – jedini je put za vraćanje subjekta u igru u kojoj neće biti prepušten samo (ne) razjašnjenim silama kolektivnog političkog (ne)djelovanja. „Ako postoji etičko-politička pouka psihoanalize, ona se sastoji u uvidu u to kako velike nesreće našeg stoljeća (od Holokausta do staljinističkog désastre) nisu ishod našeg podlijeganja morbidnoj privlačnosti te onostranosti nego, naprotiv, ishod naše težnje da izbjegnemo suočavanje s njom i nametnemo izravnu vladavinu Istine i/ili Dobra“ (Žižek, 2006: 143).

ZAVRŠNA RAZMATRANJA

Kroz raspravu zasnovanu na terminološkim razgraničenjima Žak Ransijer bavi se jednim od temeljnih problema – pitanjem (ne)jednakosti koji opstaje i u demokratskim državama. Ono što se pokazuje problematičnim političkoj filozofiji/ontologiji jeste što kroz vlastite pojmove priznaje i ponekad samo opisuje nadmoćnost i silu umjesto da pruži adekvatan odgovor zašto i do danas ostaje podjela na one koji su priznati i imaju moć i one koji ostaju nepriznati bez obzira na svoje prisustvo u javnom prostoru. Kako bi

oslobodio prostor političkog i politike, kako za istinsko teorijsko razumijevanje tako i promijenjeno djelovanje nepriznatih, uvodi podjelu na politiku i policiju. Dalje od proste terminološke razlike, to je način da se pokaže onima koji govore, a čiji glas se ne čuje i ne uvažava, da uzmu u obzir novi put sagledavanja stvarnosti kako bi pružili otpor. Uspostavljanje priznatog političkog subjekta, prema Ransijeru, treba sagledavati preko procesa subjektivacije i razmatranja pitanja identiteta kako bi se posebno u okvirima formalne demokratije odvojilo ono što su suštinska načela demokratije, na kojima počivaju prava pojedinaca, od iluzije demokratskih procesa koji se obezbjeđuje putem policije.

Za Slavoj Žižeka upravo su sporne rasprave u političkoj ontologiji koje polaze od toga da subjekt treba shvatiti kao proizvod procesa konstrukcije, transformacije i kao prosti zbir djelujućih činova u praksi, i treba se vratiti jasnoj odbrani klasičnog kartezijskog subjekta bez obzira na slabosti koje mu se pripisuju od perioda razvoja poststrukturalističkih/postmodernih koncepcija. Nije stvar u tome da subjekt razvlastimo i sagledavamo samo ono što se može označiti kao subjektivacija, jer time se stvara opasnost da se gubi mogućnost prepoznavanja šta uopšte jeste politički subjekt. Na taj način onemogućava se djelovanje na promjeni sistema u kome je na tronu bezlična moćna vlast nad ne-subjektima i riječ je samo o upravljanju procesima subjektivacije. U tako postavljenim terminološkim određenjima i proizvodnja znanja biva formalizovana, jer pojam bića postaje beznačajan. Istovremeno, u stvarnosti to znači da nepriznata ljudska bića ostaju i dalje bez mogućnosti da budu suštinski slobodna i da raspoložu sredstvima za promjenu postojećeg političkog stanja. Umjesto prema subjektivaciji, treba se okrenuti klasično koncipiranom subjektu koji nužno mora proći proces tran-

sformacije dok sagledava Drugo u sebi i izvan sebe, kako bi se uopšte moglo govoriti o političkom subjektu u savremenom smislu.

U ovom tekstu naglasak je bio na pitanjima koje se kroz istoriju političke filozofije kontinuirano ponavljaju na različite načine i uvijek se pokazuju aktuelnim: šta je uopšte predmet ove oblasti, da li je primjerena upotreba ranije uspostavljenih pojmova i kakva je uistinu priroda veze filozofskog i politike/političkog? Upravo posljednje pitanje jeste ono koje treba dobiti što opširniji i jasniji odgovor, jer se na ovom mjestu – kao tački presijecanja teorije i stvarnosti – u najvećoj mjeri ispoljavaju antagonizmi. Kako je riječ o temi na koju su odgovarali i odgovaraju brojni politički filozofi, posebno u 20. vijeku, ovdje smo kao ilustraciju predstavili tek dvije koncepcije uticajne u prethodne tri decenije. Akcenat je bio na pokušaju razumijevanja pravih načina proizvodnje znanja zasnovanih na pojmovima koji objašnjavaju i označavaju politiku, političko djelovanje i političke procese. Razumijevanje onog što određuje, omeđuje i transformiše polje egzistencijalnog, uprkos otporima dnevno-političkog i nadmoći trenutno vladajućih, ne može biti bez stalnog preispitivanja esencijalnog i ključnog pojma bića kako u najopštijem smislu tako i na nivou pojedinačnosti. Svaki pokušaj zaboravljanja i zanemarivanja ove uloge filozofije pokazuje se kao ključna greška posebno u vremenima velikih istorijskih promjena.

REFERENCE

- Aristotel (1975). *Politika*. Beograd: Bigz.
- Badiju, A. (2008). *Pregled metapolitike*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju; „Filip Višnjić“.
- Baiocchi, G., Connor, B. T. (2013). *Politics as interruption: Rancière's community of equals and governmentality*. Thesis Eleven 117(1): 89 – 100. Posjećeno 15. 10. 2019. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0725513612460342>.
- Batler, Dž. (2012). *Psihički život moći. Teorije pokoravanja*. Beograd: Centar za medije i komunikacije; Fakultet za medije i komunikacije, Univerzitet Singidunum.
- Goše, M. (2004). *Demokratija protiv same sebe*. Beograd: „Filip Višnjić“.
- Hegel, G. V. F. (1989). *Osnovne crte filozofije prava*. Sarajevo: „Veselin Masleša“; „Svjetlost“.
- Laclau, E., Mouffe, C. (2001). *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. Second Edition. London and New York: Verso.
- Laclau E. (2007) *Identitet i hegemonija: Uloga univerzalnosti u konstituiranju političke logike*. U J. Butler, E. Laclau i S. Žižek. *Kontigencija, hegemonija, univerzalnost*. *Suvremene rasprave na ljevici*. Zagreb: Jesenski i Turk.
- Rancière, J. (2008). *Mržnja demokracije*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Ransijer, Ž. (2014). *Nesaglasnost: politika i filozofija*. Beograd: Fedon.
- Žižek, S. (2003). *Sublimni objekt ideologije*. Zagreb: Arkzin.
- Žižek, S. (2006). *Škakljivi subjekt: Odsutni centar političke ontologije*. Sarajevo: Šahinpašić.
- Žižek, S. (2007). *Držanje mjesta*. U Butler J.,

Laclau E. i Žižek S. Kontigencija, hegemonija, univerzalnost. Suvremene rasprave na ljevici. Zagreb: Jesenski i Turk.

Žižek, S. (2008). Paralaksa. Zagreb: Antibarbarus.

ONTOLOGY AND POLITICS: FROM DISAGREEMENT TO ABSENCE

The Political Philosophy of Jacques Rancière and Slavoj Žižek

Keywords:

Ontology; Politics; Jacques Rancière; Slavoj Žižek; Police; Concepts.

Author:

Dr. Milena Karapetrović is Associate Professor at the Faculty of Philosophy of the University of Banja Luka.

Correspondence:

milena.karapetrovic@ff.unibl.org

Field:

Ontology, Political philosophy

DOI:

10.5937/politeia0-24244

Paper received on:

29.10.2019.

Paper accepted for publishing on:

21.12.2019.

Abstract

Understanding the constant transformation of forms of political agency in contemporary age sets a basic requirement for philosophers - to reconsider concepts that seek to theoretically comprehend these changes. Naming, redefining, and rethinking the meanings of classic concepts are not only interventions within the theory, but they also allow for a clearer picture of the future of society and state. This paper demonstrates how philosophers Jacques Rancière and Slavoj Žižek contribute to this research. The emphasis is only on some of the key points of these two theorists that can be used as an illustration of the main themes within contemporary political philosophy and ontology. Rancière emphasises the point of disagreement as the point from which to begin the analysis of the relationship between philosophy and politics, and uses the following terms: politics (space for the theoretical agency) and police (existing political structures). In this way, a new basis for the debate on universal issues - freedom, justice, equality - is constructed. Žižek puts the 'absent centre of political ontology' as the main problem, that is, instead of insisting on subjectivation, one should rethink the classic concept of the subject and expose the shortcomings of the earlier definitions of this concept in order to form the basis for new philosophical approaches. Comparing the views of Rancière and Žižek, the author indicates how the production of knowledge and critical thinking can lead to a clearer view of the (political) subject, and its place and role in new redistributions of power in the public space.

